

temel taşları meydana çıkarılmıştır. Yan-gınlardan ve tabiat tesirlerinden zarar görmemiş olan alt kısımlarda taşların çok düzenli bir biçimde kesilmiş ve bağ-lanmış olduğu görülmektedir.

İstanbul'un en eski eserlerinden biri olan Bozdoğan Kemerî, Geç Roma ve Bi-zans devirlerinde şehrin su ihtiyacının karşılanmasına yardım etmiş ve bütün Osmanlı devri boyunca da Türk su şe-bekesinin bir parçası olarak bu hizmeti-ni sürdürmüştür; bunun için de devam-lı bakım görmüştür.

BİBLİYOGRAFYA :

K. O. Dalman, *Der Valens-Aquadukt in Kon-stantinopel*, Bamberg 1933; W. Müller-Wiener, *Bildlexikon zur Topographie Istanbuls*, Tübingen 1977, s. 273-277; Kâzım Çeçen, *İstanbul'un Vakıf Sularından Halkalı Suları*, İstanbul 1991; R. Ekrem Koçu, "Bozdoğan Kemerî", *İst.A*, VI, 3062-3064.

SEMAVİ EYİCE

BOZOK

Osmanlı Devleti'nde
bugünkü Yozgat ilini içine alan
bir sancak.

Bozok sancağı XVI. yüzyılda teşkil edil-miş olup Tanzimat'tan önce Sivas, To-kat ve Amasya bölgelerini içine alan Eyâ-let-i Rûm'a, Tanzimat'tan sonra ise An-kara vilâyetine bağlı idi. Zaman zaman meydana gelen değişiklikler hariç sınırları aşağı yukarı bugünkü Yozgat iline tekabül eden sancak, adını XIV. yüzyılın sonlarından itibaren Dulkadırlılar zama-nında bölgeye yerleşen Bozok Türkmen-leri'nden alır.

Hititler zamanından beri Anadolu'nun gerek siyasî mücadeleler ve halk hare-ketleri, gerekse etnik hareketlilik baki-mından Kızılırmak yayının iç tarafı gibi en renkli bölgelerinden biri üzerinde bu-lunması sebebiyle burası ilgi çekici bir arazi parçası olmuştur. Bozok sancağı-nın yer aldığı bu bölge, İlkçağ'lardan iti-baren sırasıyla Hitit İmparatorluğu'na merkezlik etmiş, ardından Frigya ve Pers hâkimiyetini tanımış, bir ara Roma eya-leti olmuş, Helenistik devirde ise Anka-ra'yı başşehir yapan Galatlar'ın eline ge-çmiş, daha sonra Bizans'ın hâkimiyeti al-tına girmişti.

Türkler'in Anadolu'da yerleşmeleriyle birlikte bölge önce Dânişmendîler'in hâ-kimiyetine girdi, sonra da 1174 yılında II. Kılıcarşan tarafından Selçuklu topr-aklarına katıldı. Daha sonra İlhanlılar ve Kadî Burhâneddin Devleti tarafından yö-

netilen bölge 1399'da Yıldırım Bayezid tarafından Osmanlı topraklarına dahil edildi. Fakat XIV. yüzyılda Dulkadıroğul-ları burasını kendi beyliklerine kattılar. 1514 yılında ise Yavuz Selim'in bu beylîği ortadan kaldırması üzerine Bo-zok bölgesi kesin olarak Osmanlı idare-sine girdi.

1522 yılına kadar, Osmanlılar'a tâbi olmak kaydıyla, onlara çok hizmetler gör-müş olan Şehsüvaroğlu Ali Bey'in idare-sinde kalan Bozok onun istiklâl fikriyle hareket etmesi sonucu ortadan kaldırıl-masından sonra bir sancak itibar edildi ve burada fiilen Osmanlı idarî sistemi uygulandı. Bozok Alâüddevlî Bey ve oğ-lu Şâhrûh Bey zamanında oldukça imar görmüş ve yörede yerleşik hayata geçiş faaliyeti hızlanmıştı. Alâüddevlî Bey za-manında tertip edilen kanunnâme ve yapılan tahrir*den Osmanlılar geniş öl-çüde faydalandılar.

Bozok sancağının Osmanlılar devrin-deki en itinalı tahriri 963 (1556) yılında Koca Nişancı Celâlzâde Mustafa zama-nında gerçekleştirildi. Bu tahrire göre sancak, aynı adı taşıyan kazaya bağlı Bal-tı, Kanak-ı Zîr, Karadere, Sorkun, Deli-ceözü, Selmanlı'dan müteşekkil altı; Ak-dağ kazasına bağlı Kanak-ı Bâlâ, Alıkı, Akdağ, Boğazlıyan, Emlâk, Gedik ve Çu-buk'tan oluşan yedi nahiye olmak üzere toplam on üç nahiyeden ibaretti (BA, TD, nr. 315). XVII. yüzyılda bu nahiyeler ta-mamen kaza haline getirildi ve sayıları ona düştü (Kâtib Çelebi, s. 626). Aynı yüz-yılın başlarında sancakta on altı zeâmet ve 731 timar ve sancak beyi has*ları bu-lunuyordu (Ayn Ali, s. 51-52; Evliya Çele-bi, III, 236).

Bozok sancağının kaza ve nahiyeleri-nin tamamı konar göçerlerden teşekkül etmişti. Belirli bir sancak merkezi yoktu. Nitekim Evliya Çelebi, "Mâmur şehri yoktur; mirlivâ cemî nevâhisini deveran eder" ifadesiyle XVII. yüzyılda da duru-mun değişmediğine işaret eder (*Seyahatnâme*, III, 236). Bunun sebebi, bölge-nin daha XIII. yüzyılda göçebe hayat tar-zının yoğunlaştığı bir yer olmasından ve sonraki yüzyıllarda da sürekli yeni gö-çebe unsurların bu yapıyı yenilemesin-den ileri gelmektedir. Ancak XVIII. yüz-yılın ortalarına doğru Halep Türkmenle-ri'nden Mamalu aşiretine mensup Ça-panoğulları'nın bugünkü Yozgat şehrini kurarak bölgede nüfuz kazanıp bir âyan-lık yönetimi meydana getirmeleriyle bu göçebe karakter değişmeye ve sancak

gerek sosyal gerekse ekonomik yönden yapısını geliştirmeye başladı. Çapanoğul-ları Tanzimat'a kadar yönetimi ellerin-de tuttular. Bozok sancağı 1846 yılından itibaren Ankara vilâyetine bağlandı ve merkezden görevlendirilen mutasarrıflarla yönetilmeye başladı. Bu durum Cumhuriyet'e kadar devam etti.

Bozok sancağı XIII. yüzyılda Türkmen ve Moğol kabilelerinin, XVI-XIX. yüzyıl-lar arasında, özellikle XVII. yüzyılda de-vamlı yeni Türkmen aşiretlerinin, hatta Çapanoğulları zamanında Ermeni ve Rum nüfusun iskânına sahne oldu; bu sebep-le etnik çehresi önemli bir zenginlik ka-zandı. Buna paralel olarak sosyal ve di-nî hayatı da bilhassa XVI ve XVII. yüz-yıllarda oldukça hareketli geçti. Temel-de göçebe bir yapı sergilemesi, devletin siyasî ve idarî zaafının bu yapıyı faz-laca etkilemesiyle sonuçlandı. Bu da de-vamlı krizlerin doğmasına ve birtakım isyanların patlak vermesine yol açtı. Da-ha XIII. yüzyılda Babaî isyanıyla merke-zî otoriteye ilk baş kaldıran bölge, XVI. yüzyılda Safevî propagandalarıyla buna bağlı ayaklanmaların merkezi oldu ve Râ-fizîliğin yayıldığı bir mıntika haline gel-di. Bu sebeple Osmanlı tarih yazarları bu bölge halkına hiçbir zaman iyi gözle bakmayarak burayı "menba-ı eşkiyâ" ve "ma'den-i eşirrâ" olarak görmüşlerdir (Celâlzâde, vr. 159^a). XVII. yüzyılda ise Cel-lâfî isyanları yine bu bölgede yoğunlaş-mış ve yıllar sürecekt iktisadî ve iktisadî krizlere yol açmıştır. Bu da Çapanoğul-ları'nın yükselmelerindeki en önemli ha-zırlayıcı şartlardan biri olmuştur. Bozok sancağı ancak Çapanoğulları'nın bölge-de nüfuzu ellerine geçirmeleriyle, Dul-kadırlı dönemi hariç tutulursa, belki de tarihinin en müreffeh ve mâmur devre-lerinden birini yaşamıştır. XVIII. yüzyılın sonlarıyla XIX. yüzyılda bölgeyi ziyaret eden Avrupalı seyyahlar, başta Yozgat ve havalisi olmak üzere muntazam ve temiz köylere, geniş meralar, tarlalar ve bahçelere rastladıklarını yazmaktadır.

Bozok sancağının bulunduğu bölge Bi-zans döneminden beri köy hayatının, do-layısıyla buna bağlı şekilde zirâî ekonominin hâkim olduğu bir mıntika halinde Selçuklular'a intikal etmiş, Selçuklu dö-neminde ise yoğun Türkmen yerleşme-leriyle göçebe hayat tarzı ve hayvancılık buna eklenmiştir. Her ne kadar Selçuk-lu ve daha sonra Moğol hâkimiyeti sıra-sında bu bölgede derece derece yerle-

şik hayata geçiş başlamış ve yeni birtakım köyler kurulmuşsa da sonraki yüzyıllarda vuku bulan yeni göçebe yerleşmeleri devam etmiş, bölge ekonomisi köy ve göçebe hayatına bağlı olarak ziraat ve hayvancılığa münhasır kalmıştır. Ana ticaret yollarının Bozok'tan geçmesi, belki de burada Yozgat'ın kuruluşuna kadar şehirleşme ameliyesini geciktiren sebeplerden biri sayılabilir. Bozok sancağında son Osmanlı devrine ait önemsiz birkaç tarihî eserin dışındaki diğer mimari eserler büyük çapta Dulakıroğulları devrine ait olup Yozgat'taki tek büyük cami de Çapanoğulları tarafından inşa edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr. 155, 218, 302, 315, 389; BA, MAD, nr. 4874; Strabon, *Coğrafya: Anadolu* (trc. Adnan Pekman), İstanbul 1987, XII-XIV, 52-66; Celâlzâde, *Tabakâtü'l-memâlik* (nşr. Petra Kappert), Wiesbaden 1981, vr. 159^a; Ayn Ali, *Kavânin-i Âl-i Osmân*, s. 51-52; Kâtib Celebi, *Cihannümâ*, s. 626; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, III, 236; J. Mc Donald Kinneir, *Voyage dans l'Asie Mineure*, Paris 1818, s. 129-147; Ankara Vilâyeti Sâlnâmesi (1290, 1300, 1316, 1318, 1320, 1325); G. Perrot — E. Guillaume — J. Delbet, *Exploration Archéologique de la Galatie et de la Bithinie*, Paris 1862, I, 288-294; G. Perrot, *Souvenirs d'un Voyage en Asie Mineure*, Paris 1867, s. 379-473; Cuinet, s. 292-299; Texier, *Küçük Asya*, s. 44-46; Barkan, *Kanunlar*, s. 124-129; L. Brehier, *Vie et Mort de Byzance*, Paris 1946, s. 60-61, 159, 161 vd.; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, 142-143, 272, 345-361; a.mlf., "Çapanoğulları", *TTK Belleten*, XXXVIII/150 (1974), s. 215-261; Süleyman Duygu, *Yozgat Tarihi ve Çapanoğulları*, İstanbul 1953; W. M. Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası* (trc. Mihri Pektaş), İstanbul 1960, s. 261-348; Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskânı*, İstanbul 1963, s. 18-19; *The Cambridge Ancient History*, Cambridge 1973, II/1, s. 228-255, 659-685; Faruk Sümer, "Bozok Tarihine Dair Araştırmalar", *Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Anma Kitabı*, Ankara 1974, s. 309-322; a.mlf., *Safevî Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Ankara 1976, s. 19, 31-48, 53, 71-79, 138, 178-187; Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası*, Ankara 1975, s. 236, 238, 321-322, 347, 352, 362-364, 417, 449, 471, 496; Özcan Mert, *XVIII ve XIX. Yüzyıllarda Çapanoğulları*, Ankara 1980, s. 17-75; Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi* (trc. Fikret İşıltan), Ankara 1981, s. 108 vd.; M. B. Poujoulat, *Voyage dans l'Asie Mineure*, Paris, ts., I, 292-295; Ahmed Refik, "Osmanlı Devrinde Rafızılık ve Bektaşılık", *DEFM*, IX (1932), s. 24-58; A. Yaşar Ocak, "Emirci Sultan Zaviyesi", *TED*, IX (1978), s. 162-177; J. L. Bacqué-Grammont — İ. Beldiceanu-Steinherr, "A Porpos de quelques causes de malaises sociaux en Anatolie Centrale aux XVIe et XVIIe siècles", *Ar. Ott.*, VII (1982), s. 71-115.

AHMET YAŞAR OCAK

BOZTEPE, Halil Nihat

(1880-1949)

Son devir Türk edebiyatında daha çok mizah ve hicivleriyle tanınan şair.

Trabzon'da doğdu. Babası Hasan Efendi, annesi Mürüvvet Hanım'dır. İlk öğrenimini Zeytinlik mektebinde tamamladı. Trabzon Askerî Rüşdiyesi'nden sonra idâdîyi bitirdi. Ailesini geçindirmek için çalışmak zorunda kaldı. Türkçe öğretmenliği yaptığı Frerler Mektebi'nde derslere devam ederek Fransızca öğrendi. Bir yandan da Farsça öğrenmeye çalışıyordu. Daha sonra Trabzon Düyûn-ı Umûmiyye idaresine girdi (1898). 1903'te Düyûn-ı Umûmiyye Komiserlik Kalemi'ne tayin edilerek İstanbul'a yerleşti. Zamanla terfi edip burada müdür oldu (1922). Cumhuriyet'in ilânından sonra bu idarenin lağvedilmesi üzerine Osmanlı borçları meselesinin halli için Paris'e giden heyette yer aldı (1925). Dönüşünde III. devre Gümüşhane mebusu seçilerek meclise girdi (1927). VII. dönem sonuna kadar Trabzon mebusu olarak milletvekilliği yaptı (1947). 17 Şubat 1949'da Ankara'da öldü ve Cebeci Asrî Mezarlığı'na defnedildi.

Halil Nihat, bilhassa II. Meşrutiyet'ten sonra o dönemin *Akşam*, *Alemdar*, *İstiklâl*, *Vakit* ve *Tanin* gibi tanınmış gazete ve dergilerinde önce tercümeleriyle, daha sonra şiirleri ve edebî yazılarıyla adını duyurdu. Şairliği hiçbir zaman ciddi bir iş olarak görmemekle beraber ince ve zarif bir ruh taşıyan mısraları, onun geniş bir edebiyat bilgi ve kültürü ile tam bir şair hüviyetine sahip olduğunu göstermektedir. Devrinde hem aruz hem de hece veznini en iyi kullanan şairlerden biridir. Ancak daha ziyade mizah ve hiciv türünde eser vermesi isminin unutulmasına sebep olmuştur.

Halil
Nihat
Boztepe

Şiirlerinde II. Meşrutiyet'ten itibaren ölümüne kadar geçen kırk yıllık bir devre içinde cereyan eden çeşitli siyasî ve sosyal olayları, bunlarla ilgili şahısları, devlet, sanat ve edebiyat adamlarını, çeşitli kuruluşları bütün yönleriyle bulmak mümkündür. 1908'den başlayarak Cumhuriyet devri de dahil ortaya çıkan aşırı akımları, ifrat ile tefrit arasında bocalayan inkılâp ve inkılâpçıları bir sanatçıya yakışır incelik ve dikkatle çekinmeden tenkit etmiştir. Ancak bu sebeplerle "geriye bağlı kalmak hatasıyla" suçlandığı gibi resmî ve özel cerevelerde de unutulmaya terk edilmiştir.

Eserleri. *Şehbâl* mecmuasında Alphonse Daudet'den "Değirmenimden Mektuplar" ile Ludovic Halevy'den "Rü'ya" adlı uzun hikâye ve *Vakit* gazetesinde "Küçük Efendi" adlarıyla neşredilen tercümeleri, *Servet-i Fünûn*, *Diken* ve *Akbaba* gibi devrin tanınmış edebiyat ve mizah dergilerinde bazan "Karga" takma adıyla yazdığı mizah yazıları dışında hepsi manzum olan eserleri şunlardır: 1. *Sihâm-ı İlham* (İstanbul 1921). Osmanlı İmparatorluğu'nda 1908'den Millî Mücadele'ye kadar geçen felâketli yılların acılarıyla kaleme alınmış 100'den fazla manzumeden meydana gelmektedir. Bu manzumelerde şairin diğer eserlerinde olduğu gibi daha ziyade sosyal mânada bir tenkit, hiciv ve alay hâkimdir. 2. *Âyîne-i Devrân* (İstanbul 1342/1924). 1920'li yılların İstanbul'unda cereyan etmiş hadiselerle ilgili manzumelerden, köprü geçiş parası, içki yasağı, tramvaylardan haremlik-selâmlık usulünün kaldırılması gibi çeşitli olaylarla, "Cumhuriyetnâme" başlığını taşıyan bölümde Cumhuriyet'in ilânı, meclis ve milletvekillerini konu alan mizahî şiirler ve Fuzûlî, Bâkî, Nef'î ve Nedîm gibi divan şairlerinin şiirlerine yazılmış nazîrelerden meydana gelmektedir. 3. *Mâhitâb* (İstanbul 1341 r./1925). Çeşitli bölümler halinde siyasî mahiyette hicivlerden oluşan bu küçük eser muhtevassından dolayı bazı yazarlarca "Maytap" şeklinde de adlandırılmıştır. 4. *Ağaç Kasidesi* (İstanbul 1931). Bu eserinde dil devriminin ve dilcilerin yanlışlarını tenkit ederek onları ince esprilerle yermiştir. Uzun yıllar üzerinde çalışarak meydana getirdiği bu manzumeyi ilk neşrinden sonra genişletmiş, inkılâpların çeşitli yönlerini, adalet mekanizmasının bozukluğunu, kılık-kıyafet inkılâbının gülünç taraflarını, mâzi ve gelecek düşmanlığını, inkılâpçılık adına yapılan yanlışları hicveden 1500 beyitlik bir